

اصالت و یکپارچگی در حفاظت منظر فرهنگی

دکتر سمیه فدائی نژاد

عضو هیئت علمی دانشگاه تهران

دکتر پرستو عشرتی

عضو هیئت علمی دانشگاه تهران

دکتر پیروز حناچی

عضو هیئت علمی دانشگاه تهران

تهران

۱۳۹۷

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)

پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	گفتار آغازین
۳	فصل اول: مفهوم حفاظت از دیدگاه اسناد و کنوانسیون‌های بین‌المللی
۳	۱-۱ مقدمه
۴	۲-۱ بازخوانی و تحلیل کنوانسیون‌ها، منشورها و اسناد منتشرشده بین‌المللی
۵	۱-۲-۱ منشور ایکوموس نیوزیلند
۷	۲-۲-۱ دستورالعمل کلمبیا، سری لانکا
۷	۳-۲-۱ سند نارا
۱۰	۴-۲-۱ پروتکل برگن
۱۰	۵-۲-۱ بیانیه سن آنتونیو
۱۱	۶-۲-۱ منشور صوفیه
۱۲	۷-۲-۱ بیانیه استکهلم
۱۳	۸-۲-۱ بیانیه سانتیاگو دو کومپوستیلا
۱۳	۹-۲-۱ منشور بورا
۱۶	۱۰-۲-۱ منشور میراث بوم‌ساخت مکزیکوسیتی
۱۷	۱۱-۲-۱ منشور کراگف درباره اصول حفاظت و مرمت میراث انسان‌ساخت
۱۹	۱۲-۲-۱ بیانیه کبک
۱۹	۱۳-۲-۱ بیانیه بوداپست
۲۰	۱۴-۲-۱ بیانیه بین‌المللی کازان
۲۱	۱۵-۲-۱ منشور ایکوموس زیمبابوه
۲۲	۱۶-۲-۱ کنوانسیون حفاظت و صیانت از میراث فرهنگی ناملموس
۲۳	۱۷-۲-۱ منشور حفظ میراث شهری کشورهای اسلامی
۲۳	۱۸-۲-۱ بیانیه بم
۲۴	۱۹-۲-۱ بیانیه نوروچ
۲۵	۲۰-۲-۱ یادداشت وین
۲۶	۲۱-۲-۱ بیانیه سئول

صفحه	عنوان
۲۶	۲۲-۲-۱ بیانیه شیان
۲۷	۲۳-۲-۱ بیانیه گوتبرگ
۲۸	۲۴-۲-۱ بیانیه بیت المقدس
۲۹	۲۵-۲-۱ بیانیه ورونا
۲۹	۲۶-۲-۱ بیانیه اینسبروگ
۳۰	۲۷-۲-۱ منشور ایکوموس درباره مسیرهای فرهنگی
۳۱	۲۸-۲-۱ پیش نویس توصیه نامه یونسکو
۳۲	۲۹-۲-۱ اصول والتا برای حفاظت و مدیریت شهرهای تاریخی و منطقه‌های شهری
۳۳	۳۰-۲-۱ بیانیه پاریس
۳۵	۳۱-۲-۱ گزارش نشست کارشناسی نهاد آموزش و پژوهش میراث جهانی در ...
۳۶	۳۲-۲-۱ بیانیه ساوانا
۳۶	۳۳-۲-۱ بیانیه تهران با موضوع منظر فرهنگی شهری
۳۸	۳۴-۲-۱ بیانیه فلورانس
۵۴	۳-۱ جمع بندی: بررسی اشتراک‌های کنوانسیون‌ها، بیانیه‌ها و اسناد منتشر شده بین‌المللی
۵۹	فصل دوم: سیر تحول رویکردهای حوزه حفاظت
۵۹	۱-۲ مقدمه
۶۰	۲-۲ سیر حفاظت در گذر زمان
۶۱	۱-۲-۲ دوران جنینی: زمان پیش از شکل‌گیری مفاهیم اصالت و یکپارچگی در اسناد و ...
۶۹	۲-۲-۲ دوران نوزادی: زمان شکل‌گیری و توسعه مفاهیم اصالت و یکپارچگی در اسناد و ...
۸۵	۳-۲-۲ دوران بلوغ: زمان تکامل مفاهیم اصالت و یکپارچگی در اسناد و نظریه‌های ...
۱۱۰	۴-۲-۲ یافته‌های حاصل از بررسی رویکردهای حوزه حفاظت
۱۱۶	۳-۲ مفاهیم اصلی حوزه حفاظت
۱۱۷	۱-۳-۲ اهمیت معنایی
۱۱۸	۲-۳-۲ اصالت
۱۲۰	۳-۳-۲ یکپارچگی
۱۲۴	فصل سوم: منظر فرهنگی
۱۲۴	۱-۳ مقدمه
۱۲۶	۲-۳ درآمدی بر شناخت منظر فرهنگی
۱۲۹	۱-۲-۳ تدقیق مفهوم منظر فرهنگی به مثابه مقوله‌ای بین‌دانشی
۱۳۱	۲-۲-۳ شناخت حوزه‌های پژوهش در زمینه منظر فرهنگی
۱۳۷	۳-۳ چالش‌های حوزه منظر فرهنگی

صفحه	عنوان
۱۴۶	۴-۳ ضرورت پرداختن به مقوله منظر فرهنگی
۱۴۹	۵-۳ شناخت تعریف‌های منظر فرهنگی از دیدگاه صاحب‌نظران
۱۵۴	۶-۳ شناخت منظر فرهنگی از دیدگاه مرکز میراث جهانی یونسکو
۱۵۴	۱-۶-۳ تعریف منظر فرهنگی در مرکز میراث جهانی یونسکو
۱۵۶	۲-۶-۳ زمینه‌های شکل‌گیری ایده منظر فرهنگی در مرکز میراث جهانی
۱۵۷	۳-۶-۳ دسته‌بندی منظرهای فرهنگی میراث جهانی
۱۵۹	۴-۶-۳ تغییر در معیارهای ثبت
۱۶۳	۵-۶-۳ دستاوردهای گنجاندن منظرهای فرهنگی در ...
۱۶۴	۶-۶-۳ نشست‌های تخصصی منظر فرهنگی و دستاوردهای آن‌ها
۱۷۰	۷-۳ نقد مفهوم منظر فرهنگی در مرکز میراث جهانی یونسکو
۱۷۰	۱-۷-۳ نقدهای جزئی مبتنی بر مفهوم منظر فرهنگی
۱۷۸	۲-۷-۳ نقد کلی: تضاد رویکرد جزءنگر با هدف‌های کل‌نگر
۱۸۰	۸-۳ تدقیق مفهوم منظر فرهنگی بر مبنای چهارچوب نظری فرایند شکل‌گیری
۱۸۰	۱-۸-۳ الفبای شناخت منظر فرهنگی به مثابه فرایند
۱۸۹	۲-۸-۳ مجاری چهارگانه شناخت اکوسیستم
۱۹۳	۳-۸-۳ تعریف فرهنگ در منظر فرهنگی با تکیه بر مجاری شناخت
۱۹۴	۴-۸-۳ توسعه چهارچوب نظری منظر فرهنگی بر اساس فرایند شکل‌گیری آن
۱۹۶	۵-۸-۳ تعریف تدقیق‌شده منظر فرهنگی
۱۹۸	فصل چهارم: بازشناسی مفاهیم اصالت و یکپارچگی با تأکید بر منظر فرهنگی
۱۹۸	۱-۴ مقدمه
۱۹۹	۲-۴ مؤلفه‌های بازشناخت مفهوم اصالت
۲۰۰	۱-۲-۴ مفهوم اصالت در اسناد و کنوانسیون‌های بین‌المللی
۲۰۸	۲-۲-۴ مفهوم اصالت از دیدگاه صاحب‌نظران
۲۲۸	۳-۲-۴ تحلیل اسناد و نظریه‌های مرتبط با مفهوم اصالت، با نگاه ویژه به منظر فرهنگی
۲۳۳	۴-۲-۴ جمع‌بندی: توسعه چهارچوب مفهومی اصالت در منظر فرهنگی
۲۴۳	۳-۴ مؤلفه‌های بازشناخت مفهوم یکپارچگی با نگاه ویژه به منظر شهری تاریخی
۲۴۴	۱-۳-۴ مفهوم یکپارچگی بر اساس اسناد و کنوانسیون‌های بین‌المللی
۲۵۶	۲-۳-۴ یکپارچگی از دیدگاه صاحب‌نظران
۲۷۱	۳-۳-۴ توسعه چهارچوب مفهومی یکپارچگی در منظر فرهنگی
۲۷۷	گفتار واپسین
۲۷۹	پیوست: پایگاه‌های اینترنتی اصلی در زمینه منظرهای فرهنگی
۲۸۱	منابع
۲۹۳	نمایه

گفتار آغازین

در پی توسعه جامعه‌ها و بروز تغییرهای کمی و کیفی در آن‌ها که دگرگونی‌های اساسی در محیط‌های تاریخی را به دنبال داشته، مفاهیم اصالت و یکپارچگی و نیز حفظ آن‌ها برای برقراری تعادل میان رویکردهای حفاظت و توسعه مورد توجه واقع شده است. در سال‌های اخیر، حوزه حفاظت از مرمت تک‌بنا به فضای بین‌ابنیه، شهرهای تاریخی و سرانجام منظر فرهنگی گسترش یافته است. منظر فرهنگی در سال ۱۹۹۲ به‌عنوان گونه‌ای از میراث مشترک بشریت در زمینه حفاظت در راهنمای عملیاتی کنوانسیون میراث طبیعی و فرهنگی جهان گنجانده شد. از آن‌پس، مرکز میراث جهانی و سازمان‌های وابسته به آن برای تهیه چهارچوب و معرفی مؤلفه‌های ارزیابی و حفاظت منظرهای فرهنگی تلاش بسیار کردند؛ ولی جایگاه مفاهیم اصالت و یکپارچگی در حفاظت منظرهای فرهنگی، کمتر مورد توجه قرار گرفته است. از جمله مهم‌ترین دلایل این مسئله، انطباق نداشتن تعریف‌های متداول در یونسکو و اسناد بین‌المللی درباره مفهوم اصالت و یکپارچگی به منظور دربرگرفتن ساختار منعطف، پویا و چندلایه منظرهای فرهنگی در نقاط مختلف دنیا را می‌توان ذکر کرد. در پژوهش پیش‌روی، اصالت و یکپارچگی به مثابه عوامل انتقال‌دهنده و تداوم‌بخش ارزش‌ها و بُعد معنایی میراث به‌عنوان معیاری کلیدی در فرایند ثبت، حفاظت و مدیریت منظرهای فرهنگی معرفی شده است.

فصل نخست این کتاب به محتوای اسناد و کنوانسیون‌های حفاظت در سطح بین‌المللی اختصاص یافته است. بازتاب بسیاری از مفاهیم، سیاست‌ها و برنامه‌های تدوین‌شده در حوزه حفاظت را می‌توان در محتوای اسناد بین‌المللی پیگیری کرد و بازخوانی تحلیلی اسناد، بیانگر وجود نوعی نگرش تکاملی در این زمینه است؛ به گونه‌ای که هر یک از اسناد متأخر به دنبال کامل‌تر کردن اسناد پیشین هستند و در ضمن، هر کدام از آن‌ها ویژگی‌های منحصر به فرد و نیز تمایزهایی با یکدیگر دارند. از جمله مهم‌ترین مفاهیمی که در اسناد بین‌المللی حفاظت مورد توجه و تأکید قرار گرفته‌اند، مدیریت تغییر، اهمیت معنایی میراث، حفاظت و توسعه یکپارچه، تنوع فرهنگی و میراث محلی، جامع‌نگری در مقیاس حفاظت از جزء‌نگر به کل‌نگر، نقش

مردمان بومی، نقش کنشگران در فرایند حفاظت، اصالت و یکپارچگی به مثابه مفاهیم بنیادین حفاظت، گردشگری فرهنگی و نقش محرک‌های فرهنگی در حفاظت را می‌توان ذکر کرد.

در فصل دوم، نظریه‌ها، سیاست‌ها و برنامه‌های حفاظت در سطح بین‌المللی در قالب سیر تحول رویکردهای حفاظت و با تقسیم به سه دوره اصلی، شامل دوره جنینی (زمان پیش از شکل‌گیری مفاهیم اصالت و یکپارچگی)، دوره نوزادی (زمان شکل‌گیری و توسعه مفاهیم اصالت و یکپارچگی در اسناد و نظریه‌های حفاظت) و دوره بلوغ (زمان تکامل مفاهیم اصالت و یکپارچگی در اسناد و نظریه‌های حفاظت مبتنی بر نگاه کل‌نگر منظرین) بررسی شده‌اند.

در فصل سوم، مفهوم منظر فرهنگی و کارنامه مرکز میراث جهانی یونسکو به عنوان مهم‌ترین مرجع قانونی بین‌المللی در بازساخت و حفاظت منظرهای فرهنگی بازخوانی تحلیلی شده و از این رهگذر، برخی کاستی‌های موجود در تعریف و دسته‌بندی صورت گرفته از سوی این مرکز واکاوی شده و پایه‌ای نظری برای نقد مفهوم منظر فرهنگی فراهم آمده است. در ادامه، چهارچوب نظری بازساخت منظر فرهنگی بر مبنای فرایند شکل‌گیری و ذات پویای آن به دست داده شده است تا با دستیابی به شناختی جامع از منظرهای فرهنگی، راه برای حفاظت هر چه بهتر این گونه میراثی هموار شود.

در فصل چهارم، جایگاه مفاهیم اصالت و یکپارچگی در فرایند حفاظت منظر فرهنگی تعیین شده است. در این فصل، نخست، اسناد و کنوانسیون‌های بین‌المللی و نظریه‌های مرتبط با مفاهیم اصالت و یکپارچگی در حوزه حفاظت از میراث فرهنگی را بازخوانی و واکاوی و سپس ابعاد تبیین‌کننده مفاهیم اصالت و یکپارچگی در منظر فرهنگی را تعیین کرده‌ایم. محتوای مطالب عرضه شده در فصل چهارم نشان می‌دهد سیر تحول مفهوم اصالت در اسناد و نظریه‌های متأخر از شکل تک‌بعدی به چندبعدی، از صورت کالبدمحور به معنای محور، از گونه ملموس به ناملموس و از حالت ثابت به متغیر توسعه یافته است. برای توسعه چهارچوب مفهومی اصالت در این فصل، از فلسفه ایرانی - اسلامی ملاصدرا بهره برده‌ایم. در ادامه، با تمرکز بر مفهوم یکپارچگی، دو جنبه ملموس و ناملموس و دو بُعد فرهنگی و طبیعی، و مؤلفه‌های دست‌نخورده‌گی و تمامیت در بازشناسی و حفاظت مفهوم یکپارچگی در میراث شهری و به ویژه منظرهای شهری تاریخی را معرفی کرده‌ایم که از طریق شاخص‌های انسجام ساختاری - تاریخی، انسجام کارکردی - اجتماعی و انسجام بصری - زیبایی‌شناختی ارزیابی می‌شوند. مجموع دستاوردهای فصل چهارم، پایه‌ای برای توسعه چهارچوبی تحلیلی به منظور حفاظت از منظر فرهنگی مبتنی بر مفاهیم اصالت و یکپارچگی در پژوهش‌های بعدی را فراهم می‌کند.

امیدواریم تلاش نویسندگان این کتاب، گامی مؤثر برای بازساخت و حفاظت

منظرهای فرهنگی در ایران باشد.